

Оригиналан научни рад

UDK 341.43(497.11)
Original scientific work

Стефан Денда

**ТРАЖИОЦИ АЗИЛА У СРБИЈИ – ИЗМЕЂУ ЗАКОНА И
СТВАРНОСТИ**

Извод: Услед кризе на простору Блиског истока и Северне Африке у Србији се од 2008. године континуирано повећава број тражилаца азила. Тај „нагли“ пораст утицао је на доношење низа регулатива међу којима се посебно истиче „Закон о азилу“. Отварањем два азилна центра у Бањи Ковиљачи и Боговађи као и низа привремених центара не подмирују се потребе тражилаца азила. Присуство тражилаца доводи до сукоба са локалним заједницама поменутих места. Све реакције локалног становништва су праћене ксенофобијом што показују и многа испитивања јавног мњења. Посебну улогу имају малолетни тражиоци азила који су означени као најугроженији пошто се смештају у Заводе за васпитање деце и омладине. Уз све активности на овом пољу предузимају се и акције по питању реадмисије имајући у виду да је Република Србија потписник „Споразума о реадмисији“ са Европском унијом. Стога, циљ рада је да укаже на основне карактеристике азилне популације у Србији, институционалне поступке и проблеме са којима се тражиоци азила суочавају боравком у Србији.

Кључне речи: тражиоци азила, Србија, азилни центри, реадмисија, закони, проблеми

Abstract: Because of crisis in the territory of the Middle East and North Africa the number of asylum seekers is continuously increasing since 2008. This sudden increase has affected the adoption of a series of regulations among which stands out the “Asylum law“. The opening of two asylum seekers centres in Banja Koviljača and Bogovađa and a number of temporary centres do not meet the needs of asylum seekers. The presence of asylum seekers leads to conflict with local communities in mentioned places. All reactions of the local population are accompanied by xenophobia which are indicated by many opinion polls. A special role is played by juvenile asylum seekers who have been identified as the most vulnerable because they are placed in Institutions for the education of children and youth. With all the activities in this field, there are many actions taken regarding the readmission bearing in mind that Republic of Serbia has signed “Readmission agreement“ with European Union. Therefore, the aim of this paper is to point out the main features of asylum population in Serbia, institutional procedures and problems that asylum seekers face during their stay in Serbia.

Key words: asylum seekers, Serbia, asylum seekers centres, readmission, laws, problems

Уводна разматрања

Последњих година у стручној терминологији се све чешће спомиње појам „азиланата“. Тај још увек недовољно дефинисан термин у великој

мери је заступљен на простору земаља бивше Југославије где Србија заузима посебно место. Србија се према статистици налази на самом врху по броју тражилаца азила пре свега у европским земљама. Према подацима УНХЦР-а закључно са јануаром 2014. године званично је забележено 22.637 тражилаца азила из Србије већином у земљама Европске уније (*UNHCR, Serbia – Statistical Snapshot, 2014*). Ипак предмет овог рада представљају азиланти у Србији пореклом са Блиског истока, из Северне Африке, али и појединих земаља источноафричког региона. Чињеница јеста да је број тражилаца азила у Србији знатно мањи у односу на тражиоце азила из Србије, али ипак представља велики проблем. Подаци УНХЦР-а кажу да је реч о приближно 400 особа који су званично затражили азил, али и поред не тако велике бројности они представљају велики проблем за Србију како у економском тако и политичком погледу, с обзиром да за већину тражилаца азила Србија представља транзитну земљу ка земљама Европске уније (*UNHCR, Serbia – Statistical Snapshot, 2014*).¹ Стога овај рад за основни циљ има приказ стања азиланата у Србији који се односи на разлоге доласка, њихов боравак, демографске карактеристике, проблеме са којима се суочавају али и правном регулативом која дефинише њихов боравак у Србији.

Дефинисање азилног поступка у Србији

Према међународном и националном законодавству Република Србија одобрава азил (боравак и заштиту) странцима који имају основан страх од прогона у својим земљама и испуњавају критеријуме прописане Законом о азилу (*Azil, 2008*). Особе којима се призна азил у Србији добијају статус избеглице чиме стичу одређена права и обавезе. Осим статуса избеглице, Закон о азилу Републике Србије (*Сл. гласник РС, 109/07*) нуди и супстидијарну заштиту странцу који би услед повратка у државу порекла био изложен мучењу, нечовечном и понижавајућем поступку или би његов живот, безбедност или слобода били угрожени насиљем општих размера изазваних спољном агресијом и унутрашњим оружаним сукобима или масовним кршењем људских права. Често се поставља питање коме се тачно одобрава азил? Према Закону о азилу, (*Сл. гласник РС, бр. 109/07*) азил се одобрава особама које имају страх од прогона у својим земљама по основу расе, пола, језика, вероисповести, националне припадности, припадности некој друштвеној групи или пак различитог политичког мишљења.

Сам азилни поступак у Србији карактерише недовољна дефинисаност. Наша земља је потписник великог броја међународних докумената који се на директан или индиректан начин односе и на тражиоце азила. Међу

¹ Подаци се односе на Србију и Косово према резолуцији Савета безбедности 1244 ОУН из 1999. године

међународним актима посебно место заузима Конвенција УН о статусу избеглица из 1951. године, Протокол о статусу избеглица из 1967, Међународни пакт о грађанским и политичким правима из 1966. године, Конвенција УН против мучења и других сурових, нечовечних или понижавајућих поступања и кажњавања из 1984. године, Конвенција УН о правима детета из 1989. године али и многи други документи (*Zaštita prava migranata u Republici Srbiji, 2012*). На темељу међународних уговора и других аката донети су и национални прописи који регулишу ово питање. Међу њима крунски документ представља Закон о азилу (*Сл. гласник РС, бр. 109/07*) донет 27. 11. 2007. који се у складу са Уставом Републике Србије из 2006. године. Поред њега ову област делимично дефинишу и Закон о странцима (*Сл. гласник РС, бр. 97/08*) и Закон о управљању миграцијама (*Сл. гласник РС, бр. 107/12*).

Велики број институција третира питање тражилаца азила при чему свака од њих има различите надлежности. Условно посматрано ми све институције можемо поделити у 3 групе и то:

Међународне (УНХЦР – Агенција за избеглице – Високи комесаријат УН у Србији)

1. **Државне** (Комесеријат за избеглице и миграције Републике Србије и Министарство унутрашњих послова – одељења за странце у Београду, Новом Саду, Нишу, Новом Пазару и Лозници)

2. **Невладине** (Београдски центар за људска права, ЦЗА – Центар за заштиту и помоћ тражилаца азила и Група 484) (*Azil, 2008*). Поменуте организације пружају бесплатну правну помоћ, заступају и саветују тражиоце азила, расељена и избегла лица као и друга лица која се налазе у невољи услед миграња.

Карактеристике азилне популације у Србији

Азилна популација у Србији не разликује се много од сличних заједница у другим земљама. Ипак када је реч о самим тражоцима азила у Србији карактеристичне су 2 појаве:

1. Србија за већину тражилаца азила представља транзитну земљу на путу ка развијеним земљама северне и западне Европе и чињеница је да највећи број азиланата напушта Србију пре окончања азилног поступка демотивисани спорошћу бирократије државног апарата (*Tražiocci azila i iregularni migranti u Srbiji, fenomen, potrebe, problemi, očekivanja, profil, 2013*).

2. Према Закону о азилу (*Сл. гласник РС, 109/07*) току азилног процеса тражиоци азила имају право на смештај у азилним центрима, право на азилну личну карту, слободу кретања на територији Републике Србије, здравствену заштиту и бесплатно основно и средње образовање.

Особе које потражују азил у Србији су углавном пореклом из Африке, Блиског и Далеког истока тј. из земаља из којих долази највећи део азилне

популације услед лоших безбедносних, политичких или пак економских разлога.² То су пре свега земље као што су – Сирија, Сомалија, Авганистан, Еритреја, Пакистан, Алжир, Мали, Либија, Тунис и Мароко, а периодично се јавља и незнатан број азиланата из других земаља. Такође забрињава податак да је број ирегуларних миграната који уђу у Србију неколико пута већи од званично регистрованих и има тенденцију раста (*Tražiocci azila i iregularni migranti u Srbiji, fenomen, potrebe, problemi, očekivanja, profil, 2013*).

Треба рећи да је основна карактеристика већине тражилаца азила да до Србије долазе нелегалним преласком граница најмање неколико држава од земље порекла. Они се на тај начин упуштају на пут без икаквих гаранција, али постоје многобројни разлози за такву појаву. Међу њима се посебно издвајају 3 групе фактора (*Analiza – tražiocci azila u Srbiji i srpski azilanti u Evropi, 2013*):

1. **економски разлози** као основни покретач за око 25% миграната углавном из земаља Магреба (Тунис, Алжир и Мароко)

2. **бежање од ратова, прогона, неслагања са политичким режимима** као разлог миграције за око 12% азиланата углавном из Сирије, Еритреје, Авганистана и Судана

3. **комбиновани разлози** за 12% азиланата који се огледају најчешће у опасности од оружаних сукоба и потребама за бољим и достојанственијим животом (прехрањивање породице, а у многим случајевима и образовање). Оваква ситуација се најчешће јавља код тражилаца азила из Сомалије и Нигерије.

Интересантан је и податак да већина тражилаца углавном из Сирије и Еритреје изражава жељу за повратак у своју домовину по окончању сукоба, док Авганистанци, Сомалијци, Нигеријци и Алжирци са друге стране не желе више да се врате у своје домовине због разочарања у читав државни систем својих земаља.

И поред чињенице да криза на подручју Блискоког истока и Северне Африке траје већ дужи низ година, а да у свету постоје и бројна друга жаришта која кумулирају велики број расељених људи, нагли прилив тражилаца азила је релативно нови феномен у Републици Србији у области миграција. Чињеница која то потврђује јесте да наша земља до 2007. године и појаве Закона о азилу није третирала ово питање на адекватан начин. Након краћег искуства у овој области и добијања одређених података од самих тражилаца могу се извући одређени закључци који се огледају у следећим постулатима (*Azil u Srbiji, 2011*):

1. **земље дестинације и транзита** – преко 99% тражилаца као крајње дестинације наводи земље Западне Европе (Немачка, Француска, Шведска, Италија али и Норвешка, Уједињено Краљевство, Аустрија и Белгија)

² Најчешће се ради о оружаним сукобима, дискриминацији, страху од прогона, немаштини и одсуству хране и воде.

2. **превозна средство за путовање** – издвајају се камиони који до Србије као транзитне земље долазе тзв. источномедитеранском или балканском транзитном рутом из Турске преко Грчке и Македоније коју је користило 90% тражилаца, док је знатно мањи број користио алтернативне правце као што су Турска–Бугарска–Србија, Грчка–Албанија–Скадарско језеро (Црна Гора)–Пљевље–Рожаје–Србија или правац од Грчке преко Албаније и Косова (*Analiza – tražiocci azila u Srbiji i srpski azilanti u Evropi, 2013*)

3. **старосна и полна структура тражилаца азила** – тражиоци азила су особе различите старосне доби од малолетних особа старости 7 година па до особа преко 50 година. У полној структури доминирају особе мушког пола између двотрећинске већине (78,8% у 2008. години) и доминације преко 90% (92% у 2009. и 90% у 2010. години) (*Azil u Srbiji, 2012*).

4. **образовни и економски статус тражилаца азила у земљи порекла** – у току 2010. године око 90% азиланата је било без или са неколико разреда основне школе. Тај податак се нарочито односио на женску популацију. Забележено је око 10% особа са завршеном средњом школом. Исте године није забележено ниједно лице са високим образовањем. С' друге стране само две године касније (2012.) расте број високообразованих тражилаца азила и он достиже 25%. У питању су биле углавном особе из Сирије, Еритреје и Сомалије. Готово сви су били лоше економске ситуације.

Слика 1. – Главне руте кретања тражилаца азила до Србије

Извор: *Bobić, 2013.*

5. **религиозна припадност** – већина тражилаца су биле особе исламске вероисповести, док су 18% чиниле особе хришћанске вероисповести.

6. **услови и организација пута** – тражиоци азила најчешће долазе у контакт са кријумчарима који их превозе камионима, док саме границе прелазе пешице у пратњи „локалних водича“. Забележено је да је око 90% испитаних азиланата плаћало 2.000 – 10.000 \$ за транзит од Турске до земаља Западне Европе (*Analiza – tražiocci azila u Srbiji i srpski azilanti u Evropi, 2013*)

7. **кретање у групи и присуство жена** – мушкарци се углавном крећу у групама од 4-5 чланова уколико су без пратње својих супруга, док жене увек иду у пратњи мушког члана породице (супруга или брата). Породице са/без деце делују самостално на путу или заједно са још једном породицом. Посебан проблем представљају малолетни тражиоци азила без пратње о којима ће касније бити више речи.

8. **познавање ситуације у земљи дестинације** – истраживања су показала да 90% азиланата поседује неопходне информације о крајњој дестинацији, при чему око 70% планира да реализује свој илегалан боравак код пријатеља или рођака који одређено време бораве у крајњој дестинацији. Око 90% се изјаснило да поседују пријатеље или познанике у одредишним земљама.

Бројно стање и порекло тражилаца азила

Од примене Закона о азилу који је ступио на снагу 1.04.2008. године па до 1.03.2014. године у Републици Србији укупно 13.334 лица је изразило намеру да тражи азил од чега је свега 12 особа добило позитивно решење – тј. избегличку (5 особа) или супстидијарну заштиту (7 особа) (UNHCR Asylum seekers in Serbia, 2014).

Табела 1. – Промена броја тражилаца азила за период 2008-2013. год.

Година	Број тражилаца	Индекс
2008.	77	100
2009.	275	357,1
2010.	522	677,9
2011.	3.132	4.067,5
2012.	2.723	3.536,4
2013.	5.066	6.579,2

Извор: UNHCR Srbija – Asylum seekers in Serbia, 2014.

Од ступања на снагу Закона о азилу у току априла 2008. и систематског праћења тражилаца азила њихов број је до краја 2013. године био у константном порасту. Од почетних 77 особа у току 2008, у току 2010. године тај број је увећан готово 7 пута, а 2011. достигао увећање за 40 пута. У наредној години забележен је благи пад који је био краткотрајног даха

имајући у виду да је већ наредне године број прешао 5.000 особа. Евидентно је да се број тражилаца азила мењао у складу са безбедносним променама на терену Блиског истока и Северне Африке (тзв. афричко пролеће).

Табела 2. – Порекло и број тражилаца азила у 2011. год.

Земља	Број тражилаца
Авганистан	1.693
Сомалија	492
Пакистан	348
Либија	139
Палестина	94
Мароко	87
Иран	45
Ирак	10
Остале земље Σ	224
УКУПНО	3.132

Извор: UNHCR Srbija – *Asylum seekers in Serbia, 2014.*

У току 2011. године убедљиво највећи број тражилаца је долазио из Авганистана чинећи преко 54% од укупног броја, затим су следили Сомалијци са око 15,7%, док су се на трећем месту налазили Пакистанци са 11,1%. Број тражилаца азила из других земаља у поменутој години је био знатно мањи.

Табела 3. – Порекло и број тражилаца азила у 2012. год.

Земља	Број тражилаца
Авганистан	804
Сомалија	505
Сирија	287
Пакистан	247
Алжир	169
Еритреја	128
Бангладеш	124
Мароко	85
Остале земље Σ	374
УКУПНО	2.723

Извор: UNHCR Srbija – *Asylum seekers in Serbia, 2014.*

Током 2012. забележено је смањење укупног броја азиланата у Србији, али са друге стране задржан је постојећи тренд у броју азиланата из појединих земаља тако да прва три места су и даље заузимали Авганистанци са 29,5%, Сомалијци 18,5%, Сиријци 10,5%, док је број азиланата из Пакистана пао са трећег на четврто место и имао учешће од 9,1%.

Табела 4. – Порекло и број тражилаца азила у 2013. год.

Земља	Број тражилаца
Сирија	1.338
Еритреја	624
Сомалија	507
Авганистан	492
Алжир	249
Мали	226
Пакистан	207
Судан	169
Остале земље Σ	1.254
УКУПНО	5.066

Извор: UNHCR Srbija – Asylum seekers in Serbia, 2014.

Читав период у току 2013. године карактерише права „експлозија“ броја азиланата. У току поменуте године број азиланата је увећан два пута у односу на претходну, при чему је дошло до извесне ротације земаља у самом врху. Ескалацијом грађанског рата у Сирији број тражилаца из ове земље је достигао 26,4%. По први пут у већем обиму се истичу азиланти из Еритреје са 12,3% док су Сомалијци задржали високо треће место са учешћем од 10,0%. Значајан је податак да је број тражилаца азила из Авганистана у константном опадању од 2011. године и у току 2013. износио је 9,7%.

Табела 5. – Расподела тражилаца азила по месецима за период 2009-2013. (у %)

Месец	Година				
	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Јануар	1,4	5,2	3,1	7,3	3,1
Фебруар	1,4	3,4	4,5	2,3	3,8
Март	7,6	6,9	6,5	4,2	7,5
Април	6,9	6,9	8,0	4,0	9,7
Мај	12,7	7,1	9,0	8,3	7,3
Јун	9,4	6,7	12,7	9,6	5,4
Јул	12,7	3,2	10,9	8,7	7,3
Август	7,6	7,3	13,4	8,9	6,6
Септембар	9,4	10,9	12,0	12,9	12,4
Октобар	8,0	13,0	7,0	13,1	12,8
Новембар	6,2	17,6	7,7	12,3	12,0
Децембар	16,4	11,7	5,2	8,3	12,1

Извор: UNHCR Srbija – Asylum seekers in Serbia, 2014.

Посебно место заузима месечна дистрибуција тражилаца азила за период 2009-2013. година. Забележене су значајне осцилације по месецима. Процентуално посматрано најмањи број тражилаца је потраживао азил у то-

ку фебруара (15,4%) и јануара (20,1%). С друге стране месеце март и април карактерише повећање броја изражених намера (преко 30%). Следећи интервал (мај–август) карактерише учешће од преко 40% у сваком месецу. Највећи број тражилаца бележи месец септембар са учешћем од 57,6%, док месеци октобар, новембар и децембар имају учешће од преко 50%.

Смештајни капацитети азилних центара у Србији

Као главна места изражавања намере да се тражи азил наводе се: прихватилишта за странце, полицијске управе, гранични прелази и као посебна инстанца центри за смештај малолетних лица (*Izazovi prisilnih migracija u Srbiji – drugi pogled na pitanja azila i readmisije, 2013*). Азилни поступак се у целини састоји из два степена и то: најпре се тражилац азила обраћа одсеку за азил или одељењу за странце Управе граничне полиције Министарства унутрашњих послова, а у другом степену Комисији за азил као независном регулаторном телу (*Azil u Srbiji, 2011*). О неефикасности азилног поступка говори и податак да је у току 2010. године највећи број азиланата који су изразили намеру за азил је поднело званичан захтев и то 41,2% (215 од 522 особе). Са друге стране наредни период карактерише драстично смањење поднетих захтева и то свега 7,9% азиланата је поднело захтев у току 2011. године (248 од 3.132 особе) док је у току 2012. удео нешто већи и износи 12,3% (336 од 2.723 особе) (*Analiza – tražiocci azila u Srbiji i srpski azilanti u Evropi, 2013*).

Смештај тражилаца азила у Србији се обавља у четири центра:

1. **Центар за азил у Бањи Ковиљачи** – основао га је Високи комесаријат УН за избеглице – УНХЦР- а у току 2008. године (6.12.2008) када је дат на управљање Комесаријату за избеглице и миграције Републике Србије. У питању је објекат изграђен шездесетих година прошлог века који је у периоду 1991-2006. коришћен за смештај избеглица са простора захваћених ратом на простору бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и интерно расељених са простора Аутономне покрајине Косово и Метохија. Реновиран је током 2006. средствима УНХЦР-а. Смештајни капацитет центра је 84 места у 18 трокреветних и 15 двокреветних соба са спратним купатилима (*Комесаријат за избеглице и миграције, 2014.*).

2. **Центар за азил у Боговађи** – објекат је постојећу намену добио у јуну 2011. године, заменивши бивше дечје одмаралиште Црвеног крста у насељу Боговађа у близини Лајковца. Смештајни капацитет је 150 места са 44 соба од којих 19 има сопствено купатило, а 4 собе су намењене за изолацију (*Комесаријат за избеглице и миграције, 2014.*).

3. **Привремени центар за азил у Обреновцу** – објекат хотела „Обреновац“ је делимично у употреби за смештај тражилаца азила од новембра 2013. при чему је за те намене издвојено 100 места. Због поплава које су

задесиле ово подручје у току маја 2014. овај центар је делимично расељен услед различитих потреба за простором (*Srbija na putu nade, 2014*).

4. **Привремени центри за азил у Сјеници и Тутину** – објекти у поменим местима су стављени у функцију у току децембра 2013. од чега у Сјеници тражиоцима азила на располагању стоји 100, а у Тутину око 80 места.

Званични центри за азил у Бањи Ковиљачи и Боговађи поседују све услове за боравака тражилаца азила. Осим смештаја на располагању им стоје и просторије за дневни боравак, просторије за припремање и послуживање хране, просторије за прање веша, играонице и учионице за децу са пратњом, просторије за друштвене активности, спортски терени, говорнице и др. У оквиру азилног центра у Боговађи постоји и амбуланата намењена мањим интервенцијама. С обзиром да су поменути центри највећи и да једини поседују неопходне услове за смештај тражилаца азила често су „пребукирани“ и у немогућности да пруже свима неопходну помоћ. Често се дешава да у центру у Бањи Ковиљачи борави и 98 особа, а у Боговађи чак и до 230 особа што је знатно више од њихових максималних капацитета. Та појава је довела до чињенице да је у току 2012. године 90-195 тражилаца азила остало незбринито.³

Табела 6. – Капацитет азилних центара у Србији

Центар за азил	Капацитет
Боговађа	150
Бања Ковиљача	84
Обреновац	100
Сјеница	100
Тутин	80

Извор: *Vreme, 2014*.

Подаци о задржавању тражилаца азила у оквиру Центара за азилу у систему Републике Србије указују на њихов транзитни карактер. Забележено је да се око 25% азиланата задржава у Србији од 2 недеље до 3 месеца, 63% у распону од 3 до 8 месеци, док се свега 12% задржава преко 8 месеци (*Azil u Srbiji, 2012*).

Малолетни тражиоци азила – проблем у настајању

Значајни контингент тражилаца азила чине и малолетна лица са/без пратње. Као разлоге за тражење азила малолетни азиланти наводе: рат и

³ У тренутку максималне попуњености Центра за азил у Боговађи, Комесаријат за избеглице и миграције је у периоду 28.01- 08.07.2013. у насељу Врачевићи, општина Лајковац изнајмио кућу са две помоћне зграде са укупно осам соба површине 10-15 m² намењених тражиоцима азила. У безусловном објекту је боравило неколико десетина тражилаца азила чије присуство је изазвало револт локалног становништва па се од тог пројекта убрзо одустало (*Право на уточиште у РС, 2012*).

верске сукобе у земљи порекла, страх од освете и убиства сродника али и тешке услове живота. У посматраном периоду 2008-2010. број малолетних азиланата је константно растао. Први смештај је остварен 08.04.2009. када је збринута прво малолетно лице пореклом из Ирана (*Кнежић и Видановић, 2011*). Малолетна лица са пратњом могу се сместити у Прихватилиште у Падинској скели али само са својим родитељом/законским заступником све док не стекну право на азил. Знатно је сложенија ситуација код осетљивије категорије лица без пратње која свој боравак у Србији реализују у неком од Завода за смештај малолетних лица при чему се налазе под контролом радника Центара за социјални рад.

Увидом у податке забележено је да вишеструко већи број малолетних тражилаца азила мушког пола. Нарочито су репрезентативни подаци за 2010, 2012. и 2013. годину када је учешће дечака било преко 80%. Велики број малолетних лица представљају жртве трговине људима.

Табела 7. – Малолетни тражиоци азила са/без пратње за период 2008-2010.

Година	Малолетна лица са пратњом	Малолетна лица без пратње
2008.	1	1
2009.	65	10
2010.	77	72

Извор: *Azil u Srbiji, 2011*.

Према проценама Међународне организације за миграције приближно 12% од укупног броја трафикованих особа чине деца. Подручје Балкана се сматра транзитним по питању трговине људима, мада због промена на овим просторима као што су рат и милитаризација региона у скорој прошлости неке земље се јављају као земље дестинације (БиХ, Косово) (*Nikolić–Ristanović i dr., 2004*). Подаци Виктимолошког друштва Србије забележили су током 2002. и 2003. године 94 малолетне жртве трговине људима од чега 40 страних држављана. Углавном су биле у питању особе женског пола навођене на проституцију, док су дечаци идентификовани као жртве трговине у циљу просјачења (*Nikolić–Ristanović i Mijalković, 2009*).

Посебан део представља смештај малолетних лица без пратње родитеља тј. старатеља који се обавља у центрима у оквиру Завода за васпитање омладине у Нишу и Завода за васпитање деце и омладине „Васа Стајић“ у Београду.⁴ Смештајни капацитет поменутих објеката за смештај малолетних странаца без пратње је ограничен, чак се може рећи и скроман и

⁴ Осим центра за смештај страних малолетних лица без пратње родитеља или старатеља у оквиру завода постоје и друге организационе јединице као што су: домски смештај, прихватилишта за децу и омладину, прихватне станице за децу и омладину, дневни центри за децу и омладину и служба за координацију заштите жртава трговине људима (*Републички завод за социјалну заштиту, 2010*).

износи укупно 22 места од тога 12 у Београду и 10 у Нишу. Укупан капацитет Завода у Београду у току 2010. године је износио 64, а у у Заводу у Нишу 56 места (*Републички завод за социјалну заштиту, 2010*). Смештај у центрима се формално обезбеђује за страна малолетна лица мушког пола старости 7-18 година због непостојања посебног одељења за страна малолетна лица женског пола (*Jelačić i dr., 2011*). Млади су под 24 часовим присуством васпитача или социјалног радника. Оба објекта су надлежности Центара за социјални рад у Београду и Нишу и званичном контролом Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Републике Србије.

Табела 8. – Малолетни тражиоци азила са/без пратње према полу (у %)

Година	Дечаџи Σ	%	Девојчице Σ	%	УКУПНО
2008.	2	100	-	-	2
2009.	24	32,0	51	68,0	75
2010.	126	85,0	23	15,0	149
2011.	532	73,7	190	26,3	722
2012.	607	81,6	137	18,4	744
2013.	564	94,3	34	5,7	598

Извор: *Azil u Srbiji, 2011., Pravo na utočište u RS, 2012., Pravo na azil u Srbij – trendovi u 2013. i 2014. godini*

Збрињавање малолетних лица без пратње представља огроман изазов за земље транзита и пријема. На тај начин треба постићи баланс између интереса земље да контролише и надзире имиграционе токове са једне али да притом задовољи потребе малолетника за заштитом и осигура поштовање принципа најбољег интереса детета са друге стране. За малолетна лица поред напред наведених меродавни су следећи законски прописи: Породични закон (*Сл. гласник РС, бр. 18/05, 72/11*), Закон о здравственој заштити (*Сл. гласник РС, бр. 107/05, 72/09, 88/10, 99/10, 57/11, 119/12, 45/13*), Закон о социјалној заштити (*Сл. гласник РС, бр. 24/11*), Закон о забрани дискриминације (*Сл. гласник РС, бр.22/09*), Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правној заштити малолетних лица (*Сл. гласник РС, бр.85/05*) као и Закон о основама система образовања и васпитања (*Сл. гласник РС, бр. 72/09, 52/11, 55/13*). Малолетни тражиоци азила без родитељске пратње од тренутка контакта са органима Републике Србије до окончања азилног поступка промене три старатеља (*Deca pred zakonom – u međunarodnom tranzitu i kao tražioc azila, 2013*):

1. Први су радници надлежног центра за социјални рад,
2. Други привремени старатељ где постоје јединице за смештај малолетних лица (Београд – општина Вождовац и град Ниш),
3. Трећи привремени старатељ се одређује у центрима за азил у Бањи Ковиљачи и Боговађи (*Deca pred zakonom – u međunarodnom tranzitu i kao tražioc azila, 2013*).

Држава је такође дужна да сваком детету без пратње или раздвојеном детету обезбеди потпун приступ образовању. За млађу децу се обезбеђују активности код надлежних образовно-васпитних институција (предшколско или основно школско образовање) док адолесцентима треба омогућити струковну (професионалну) обуку. Ипак и поред законских основа који омогућавају школовање, до краја 2012. године малолетни тражиоци азила нису имали приступ образовном процесу услед низа околности као што су непознавање језика и прописа, али и непохађања школе и у својим домицилним земљама. Примаран прихват ових лица у Заводима се остварује у току спровођења поступка који траје у просеку 10-12 дана. Простим увидом у статистику закључује се да број малолетних страних лица без пратње расте и то представља велики проблем имајући у виду капацитете надлежних установа. Још већа пребукираност Центара за азил са друге стране у великој мери кочи азилни поступак ових лица који се у Заводима задржавају од 20 дана у јединици у Нишу, па до два месеца у огранку у Београду (*Deca pred zakonom – u međunarodnom tranzitu i kao tražioc azila, 2013*).

Табела 9. – Број малолетних тражиоца азила без пратње у Заводима за децу и омладину (у %)

Година	Укупан број лица у заводима	Број малолетних страних лица без пратње	% страних лица од укупног броја у Заводима
2010.	621	82	13,2
2011.	1.320	72	5,4
2012.	1.501	119	7,9

Извор: Републички завод за социјалну заштиту, 2010, 2011, 2012.

Проблематика боравака нерегуларних миграната у Србији

Поред објеката за смештај пунолетних и малолетних лица постоји и Прихватилиште за странце у Падинској скели код Београда које представља својеврсни притвор за лица која су нелегално ушла у Републику Србију.⁵ Прихватилиште је основано 1982. године када је усвојен Закон о кретању и бораваку странаца (*Сл. лист СФРЈ бр. 56/80, 53/85, 30/89, 26/90, 53/91 и Службени лист СРЈ бр. 16/93, 31/93, 41/93, 53/93, 24/94, 28/96 68/02*). Данас је по својој намени у питању установа затвореног карактера али није затвор класичног типа, већ је његова основна функција контрола илегалних миграција лица која из различитих разлога чекају депортацију из Србије. Капацитет објеката је 137 места.

⁵ Странца кога није могуће принудно удаљити, коме није могуће утврдити идентитет или не поседује путну исправу, као и у другим случајевима утврђеним законом, надлежни орган ће решењем одредити боравак у Прихватилишту за странце МУП-а РС што представља боравак под појачаним полицијским надзором (*Izazovi prisilnih migracija u Srbiji – drugi pogled na pitanja azila i readmisije, 2013*)

Табела 10. – Разлози за престанак смештаја у Прихватилишту

Разлози престанка смештаја	2009.	2010.	01.04.-31.09.2011.
Центар за азил	31	39	10
Повратак у земљу порекла	17	5	-
Бекство	8	14	3
Остало (предати оцу, брату)	3	9	10
УКУПНО	59	67	24

Извор: *Кнежић, Видановић, 2011.*

Законом о странцима (*Сл. гласник РС, бр. 97/08*) дефинисано је да смештај малолетних странаца у Прихватилишту престаје: његовим одласком из Републике Србије, истеком времена боравка који је одређен, укидањем одлуке о одређивању (продужењу) боравка у прихватилишту и када странац стекне право на азил. Највећи број малолетних лица напушта прихватилиште одласком у Центре за азил, а значајан број одлази и у своје матичне земље или бекством остварује „слободу“ кретања. У току шест месеци 2011. године расте број лица који су предати законском старатељу.

Боравак у прихватилишту за странце је такође дефинисан Законом о странцима (*Сл. гласник РС, бр. 97/08*) и не може бити дужи од 90 дана, а само изузетно, под условом да странцу није утврђен идентитет, да намерно омета принудно удаљење и да је током поступка принудног удаљења поднео захтев за азил боравак се може продужити, најдуже до 180 дана. Ипак пракса је показала да је просечно задржавање у прихватилишту лица која су изразила намеру да затраже азил 24 дана а разлог њиховог продуженог боравка је недостатак смештајних капацитета центара за азил (*Izazovi prisilnih migracija u Srbiji – drugi pogled na pitanja azila i readmisije, 2013*). Спорости доприноси и чињеница да није прописан рок регистрација и издавање личне карте тражиоцима азила. До сада је пракса МУП-а била да се личне карте издају тек у моменту формалног подношења захтева, и то искључиво лицима која су смештена у центрима за азил. Између изражавања намере и добијања личне карте пролази више недеља, што се лоше одражава на уживање права лица која траже азил, на првом месту права на слободу кретања (*Izazovi prisilnih migracija u Srbiji – drugi pogled na pitanja azila i readmisije, 2013*).

У нашем законодавству страна лица прекршајно најчешће одговарају за дело које се према класификацији Управе за извршење кривичних санкција означава називом кретање странаца.⁶ Учешће овог прекршаја у укупном броју прекршајно кажњених се мењало и последњих година услед

⁶ Међу осталим прекршајима који су обухваћени издржавањем затворских казни наводе се: ремећење јавног реда и мира, саобраћајни прекршаји, непријатељивљање пребивалише и друга дело која немају веће учешће (*Управа за извршење кривичних санкција, 2008*).

све боље контроле достигао је ниво од готово 45%. Највећи број чине лица из ваневропских држава, међу којима има доста и лица која свој незаконит боравак у Србији решавају подношењем захтева за азил.⁷

Табела 11. – Структура прекршајно кажњених лица (у %)

Година	Број прекршајно кажњених лица	Број прекршајно кажњених лица из ваневропских држава	% од укупно броја прекршајно кажњених
2008.	415	41	6,8
2009.	801	494	11,4
2010.	1.843	1.540	24,3
2011.	4.565	4.329	44,6
2012.	4.240	4.080	41,7

Извор: Управа за извршење кривичних санкција, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012.

Највећи број страних лица у установама за издржавање кривичних санкција у Србији чине ирегуларни мигранти који издржавају кратке казне због учињених прекршаја који се огледају у илегалном преласку државне границе или незаконитом боравку у Републици Србији, категоријама регулисаним Законом о заштити државне границе (Сл. гласник РС, бр. 97/08) и Законом о странцима (Сл. гласник РС, бр. 97/08).⁸ Прекршајни суд за наведена дела најчешће досуђује новчане казне у износу 5.000-50.000 динара, међутим због недостатка материјалних средстава страна лица се опредељују за издржавање затворске казне. Просечно трајање затворских казни за ова лица је 10 дана, од чега најмање 2-3 дана док је максимално трајање боравака у установи за извршење кривичних санкција ограничено на 30 дана (*Pravo na utočište u Republici Srbiji*, 2012).

Промене бројног стања становништва у „азилним насељима“

Да би стекли основну слику о просторима где се налазе два званична азилна центра треба анализирати основна демографска обележја (број становника и промене у међупописним периодима, становништво према великим старосним групама и полу) општина Лозница и Лајковац и насеља Бања Ковиљача и Боговађа на њиховим територијама.

⁷ Класификацијом су још обухваћена и лица из бивших земаља СФРЈ, држава чланица ЕУ као и других европских држава (*Управа за извршење кривичних санкција*, 2008).

⁸ Према Закону о странцима (Сл. гласник РС, бр. 97/08) незаконитим боравком у РС сматра се боравак на њеној територији без визе, одобрења боравка или другог законског основа. Странац који незаконито борави мора напустити Србију одмах или у року који му је одређен. Странац који је благовремено поднео захтев за продужење привременог боравка за стално настањење или за азил може остати у РС до доношења правоснажног решења по том захтеву.

Стефан Денда

Табела 12. – Подаци о броју становника општина Лозница и Лајковац: пописи 1948-2011. год.

Општина	Година							
	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Лозница	53.436	59.796	70.534	78.228	84.180	86.875	86.413	79.327
Лајковац	17.587	18.411	18.985	18.270	17.950	17.716	17.062	15.475

Извор: Републички завод за статистику, 2014.

Увидом у податке о броју становника од првог пописа након Другог светског рата бележи се пораст броја становника у општинама Лозница и Лајковац. Разлог за такво стање био је тзв. компензациони послератни период повећаног рађања који је резултирао повећању броја становника. Општина Лозница се налази у Мачванском округу у свом окриљу има 54 насеља од чега два градска (Лозница и Бања Ковиљача) и 52 која се убрајају у категорију осталих насеља. Тренд раста броја становника у Лозници је бележен све до 1991. када је у међупописном периоду 2002/91. година дошло до благог, а у последњем међупописном периоду и до драстичнијег пада броја становника. Та појава је била условљена како падом наталитета тако и механичком компонентом која се огледа у повећаном мигрирању. Са друге стране општина Лајковац која се налази у Колубарском округу има 19 насељених места од чега једно градско (Лајковац варош) и 18 насеља у категорији осталих насеља. За разлику од општине Лозница смањење броја становника у општини Лајковац је први пут забележено у међупописном периоду 1971/61. година, у нешто већем обиму, у мањем обиму је било заступљено у пописним периодима 1981/71, 1991/81, 2002/91, а кулминирало је драстичним падом броја становника у последњем међупописном периоду.

Табела 13. – Промена броја становника општина Лозница и Лајковац од 1948. до 2011. год.

Општина	1953/48.	1961/53.	1971/61.	1981/71.	1991/81.	2002/91.	2011/02.
Лозница	6.360	10.738	7.694	5.952	2.695	- 462	- 7.086
Лајковац	824	574	- 715	- 320	- 234	- 654	- 1.587

Извор: Републички завод за статистику, 2014.

Нешто другачија ситуацију у односу на општину као целину је била у градском насељу Бања Ковиљача где и поред варирања у свим међупописним периодима 1948–2002. године бележен је пораст становништа. Ипак у последњем пописном периоду забележен је знатнији пад броја становника. Разлог за ово одступање односу на општину у целини можемо тражити у туристичкој функцији овог насеља при чему је велики број лица заснивао привремени, а по одласку у пензију и стални боравак у овом бањском насељу али и одређеном броју избеглих лица са територија БиХ и

Хрватске која су своје пребивалиште засновала у Ковиљачи. Са друге стране делимична одступања се бележе и у насељу Боговађа где седамдесетих година започиње пад броја становника који за разлику од читаве општине траје до деведесетих када се бележи први блажи раст. Разлог за ту чињеницу јесту ратови на тлу бивше СФРЈ, али и позната улога Боговађе као дестинације руралног туризма, уз постојање децјег одмаралишта Црвеног крста из Београда. Као и у већини насеља Србији последњи међупописни период бележи највећи пад још од пописа из 1948. године.

Табела 14. – Подаци о броју становника насеља Бања Ковиљача и Боговађа: пописи 1948-2011. год.

Насеље	Година							
	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Б. Ковиљача	2.260	2.960	4.023	5.199	5.478	5.516	6.340	5.151
Боговађа	365	485	562	520	508	531	574	479

Извор: Републички завод за статистику, 2014.

Детаљни подаци о апсолутном паду/пораству броја становника у међупописним периодима за насеља Бања Ковиљача и Боговађа дати су у табели 15.

Табела 15. – Промена броја становника насеља Бања Ковиљача и Боговађа од 1948. до 2011. год.

Насеље	Година						
	1953/48.	1961/53.	1971/61.	1981/71.	1991/81.	2002/91.	2011/02.
Б. Ковиљача	700	1.063	1.176	279	38	824	- 1.189
Боговађа	120	77	- 42	- 12	23	43	- 95

Извор: Републички завод за статистику, 2014.

Учешће становништва насеља Бања Ковиљача и Боговађа у укупном броју становника одговарајућих општина је варирало. На примеру Ковиљаче учешће се кретало од ~ 4,5% 1948. године, па до максималних 7,5% 2002. године када је општину карактерисао пад, а насеље повећање броја становника. Генерално гледано од седамдесетих година прошлог века учешће популације у Ковиљаче у укупној популацији општине је увек било преко 6,0%. Супротно, насеље Боговађа карактерише мање учешће, од минимума 1948. године (2,1%), па до 3,4% 2002. године. Поменуте године дошло је до знатнијег пада броја становника у општини и првог већег раста у Боговађи још од 1971. године. Генерално гледано од пописа 1991. године њено популационо учешће је увек било преко 3%, чиме подаци сведоче да је реч о насељу малог популационе снаге чиме се убраја у ред најмањих у општини.

Класификацијом становништва по великим старосним групама запажа се извесна правилност за оба насеља. Прво, најмањи број становника се убраја у групу лица до 19 година тј. у тзв. младо становништво што је са-

мо још једна потврда недовољног рађања тј. негативног природног прираштаја. Друго, у обе општине знатан је контингент лица који се убрајају у млађе средовечне. Треће у Бањи Ковиљачи највећу популациону групу чине лица 40-59 година тзв. старији средовечни људи, док је у Боговађи највећа група старе популације преко 60 година. У Ковиљачи је регистровано 4.243 пунолетних и 908 малолетних особа, док се Боговађи тај број износио 418 пунолетних и само 61 малолетних особа. Евидентно је да је категорија лица пред/у пензији најзаступљенија у оба насеља. То је утицало и на релативно високу просечну старост у оба насеља, при чему је она нешто виша у Боговађи (46,4 у Боговађи : 43,3 у Бањи Ковиљачи), а у оба насеља су жене старије од мушкараца.

Табела 16. – Учешће становништва насеља Бања Ковиљача и Боговађа у укупном броју становника одговарајућих општина: пописи 1948-2011. године

Насеље	Година							
	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Б. Ковиљача	4,2	4,9	5,7	6,6	6,5	6,3	7,3	6,5
Боговађа	2,1	2,6	3,0	2,8	2,8	3,0	3,4	3,1

Извор: Републички завод за статистику, 2014.

У оба насеља број жена је нешто већи у односу на број мушкараца при чему је тај однос 243:236 у Боговађи и 2.672:2.479 у Бањи Ковиљачи. Забрињава податак да је учешће жена у Ковиљачи у старосним групама 40-59 и 60+ веће од једне трећине (31%), док је Боговађи тај број и нешто већи (32,3%). То у великој мери онемогућава природно обнављање становништва. Неповољна старосна структура у великој мери може бити један од разлога за „конзервативији“ став становника ових насеља према људима различите боје коже, расе, језика и вероисповести.

Табела 17. – Учешће мушкараца и жена у насељима Бања Ковиљача и Боговађа према великим старосним групама: попис 2011. год.

Категорија	Насеље			
	Бања Ковиљача		Боговађа	
	мушкарци	жене	мушкарци	жене
0-19	538	470	45	30
20-39	616	604	57	58
40-59	750	822	66	64
60+	575	776	68	91

Извор: Републички завод за статистику, 2012.

Положај тражилаца азила у Србији: сведочења и ставови грађана

О тешкоћама са којима се ови људи сусрећу током својих путовања говоре њихове „азилне приче“ које никада не остављају равнодушним. „Ја

ничега не желим да се сећам из прошлог живота, све желим да заборавим“. „Највише бих волела кад би то могло потпуно да нестане из мог сећања као на филмовима“ – само је једна од констатација соба које су преживеле пакао у својим земљама али и на путу до Србије, на путу неког „бољег“ живота (*Azilne priče, 2012*). Бројне су приче људи и разлози зашто су напустили своје домове међу којима се посебно истичу безбедносни (пљачке, силовања, ратови), финансијски или пак социјални разлози поготово када се ради о потреби образовања. Управо једна од таквих је прича Авганистанца из Ирана који жели да буде “образован и угледан” грађанин свога друштва, да се бави хемијом. Он свој узор проналази у ујаку који је докторирао молекуларну биологију у Ослу (Норвешка). Стога овај испитаник који се налази у једном од азилних центара у Србији зна све о норвешком интеграционом програм и како сам каже “стићи ће тамо” (*Azilne priče, 2012*). Као други илустративан пример наводи се судбина сада 17-огодишње девојке из Конга (Африка) која је остала без мајке и сестре, а и сама је навела да је након неколико силовања дошла у Србију са својом комшиницом и њеном ћерком. Након извесног времена сазнала је да је трудна и од тог тренутка сматра да је обележена за читав живот. Ипак сама наводи да осећа “излаз на крају тунела” јер се у Србији по први пут смеје јер нема војника, јер може да одспава, а и пролеће које је на прагу буди јој нека позитивнија и лепша осећања (*Azilne priče, 2011*). Живот у азили добија једну психолошку димезију коју најбоље можемо видети кроз приче особа које су се сасвим случајно нашли на погрешном месту у погрешно време.

Пут који води до Европе је дуг, напоран и тежак, често носи велике стресове и трауме. Доласком у транзитне или обећане земље као крајње дестинације локално становништво често поставља питања типа “Шта ће нам они”? Следећа реченица која убрзо следи јесте „Имамо довољно својих проблема, вратите их одакле су дошли“ (*Srbija na putu nade, 2014*)! Често се независним посматрачима чини као да су „наши“ људи заборавили на искуства из деведесетих година или пак та појава условљена тежином посматрања људских патњи јер подсећају на времена када смо много патили и изгубили. Управо протести локалног становништва у Бањи Ковиљачи, Младеновцу, Врачевићу и Обреновцу стварају утисак код ових „ојађених“ људи да су грађани другог реда, стварајући код њих осећај несигурности (*Rujević, Pić, 2013*). Таква тензија се нарочито увећава у периодима криза и немаштице када тражиоци азила постају жртве насиља. Дужи низ година однос према тражиоцима азила доминатно пореклом из Румуније, некадашње Чехословачке и бивше СФРЈ је био добар, али наглим порастом тражилаца из Африке и Блиског истока од 2010. године нарочито у центру у Бањи Ковиљачи дошло је до промене стања на терену. Локално становништво је организовало низ протеста. Они су се интензивирали након наводног „случаја силовања једне Британке“. Тада су мештани Ковиљаче носили пароле на ко-

јим је писало „Ко је следећи“ (*Митрић, 2011*). Причало се да су азиланти наоружани ножевима, да пресерећу девојке, а да деца због страха не смеју одлазити у школе. Међутим истина је била сасвим другачија. Тих дана је званично објављено да од укупно 500 прекршајних и кривичних дела у надлежности Полицијске управе Лозница са Полицијском станицом у Бањи Ковиљачи само две односиле на сукобе са азилантима, док су се остале обуватале нападе, пребијања и пљачке азиланата (*Митрић, Мијатовић, 2011*).

У лето 2011. године када је отворен центар у Боговађи расте тензија у овом месту надамак Лајковца. Доласком зиме Комесаријат за избеглице и миграције изнајмио је две куће у селу Врачевићи да тражиоци азила који нису успели да пронађу уточиште у азилном центру не би умрли од изнемоглости, хладноће и неухрањености у шумама у близини центра. Тада је по први пут забележено каменовање кућа у којима су боравили азиланти уз оправдање да они обијају викендице и краду по баштама и пластеницима (*Srbija na putu nade, 2014*). Због притиска на азилни центар део азиланата је премештен у баракe некадашњег предузећа „Иван Милутиновић“ у близини Термоелектане „Никола Тесла“ у Обреновцу. Убрзо по њиховом доласку неконтролисана група људи је запалила баракe у којима су они боравили што је довело до њиховог премештаја у привремени азилни центар у хотел „Обреновац“ (*Nikolić, Bulatović, 2013*). Други део азиланата је срдечно примљен у привременим азилним центрима у Сјеници и Тутину. Понешени протестима грађана у општини Лајковац и градској општини Обреновац и бројним натписима пре свега у новинама који су негативно говорили о тражиоцима азила протестовали су и грађани градске општине Младеновац. Они су били упалашени чињеницом подизања највећег азилног центра у Србији и то на месту некадашње касарне „Мала Врбица“. Као главне разлоге за нетрпељивост према тражиоцима азила наводили су забринутост за своју децу, имања, а као разлог наводили су и могућност загађивања термоминералних извора Бање Селтерс у градском језгру (*Nikolić, 2013*)!? Сви проблем који су уследили присуством тражилаца азила на одређеном поднебљу још једном потврђују колики је значај медија као „седме силе“. Чињеница је да су медијске сензације и константно пласирања нетачних и непроверених информација допринело стварању погрешне слике о овим „напаћеним“ људима који су веровали да доласком у Србију макар мало могу побећи из пакла који је владао у њиховим домовима.

Какав је став грађана Србије по питању тражилаца азила најбоље се види из низа испитивања јавног мњења која су нарочито актуелна последњих неколико година. Као једно од таквих јесте телефонско испитивање 1.200 испитаника са подручја општина Лајковац, Лозница и Младеновац које је спроведено у периоду 20-24.09.2014. године. Ова места су узета као реперезентативан узорак за читаву популацију имајући у виду да је реч о општинама која на директан или индиректан начин остварују везу са тра-

жиоцима азила. У испитивању су равномерно обухваћене особе мушког и женског пола, старости 18-60 година, свих образовних нивоа (без школе-факултетски образованих), различитог радног статуса (незапослени, ученици, пољопривредници, запослени у јавном и приватниом сектору и пензионери) и различите финансијске способности (без примања, 15-50.000 динара и више) (*Stav грађана општина Младеновац, Лајковац и Лозница према тражиоцима азила, 2012*). Ради што веће прецизности у испитивању су учествовали становници градских али и сеоских насеља наведених општина.

Табела 18. – Став грађана општина Младеновац, Лајковац и Лозница према тражиоцима азила

Асоцијација на азиланте		Сусрети са азилантима		Искуства са азилантима		Поштовање обавеза Србије према азилантима	
мишљење	%	мишљење	%	мишљење	%	мишљење	%
групе људи	62,6	да	40,7	неутрална	37,6	да	58,0
не знам	23,7	не	58,7	негативна	10,0	не	25,0
негативна конотација	6,7	не знам	0,6	позитивна	7,0	не зна	17,0

Извор: *Stav грађана општина Младеновац, Лајковац и Лозница према тражиоцима азила, 2012*.

Увидом у податке можемо закључити да већину становника поменутих општина тражиоци азила подсећају на групе људи које означавају као избеглице, стране држављане, илегалце, црнце или људе у транзицији. Забрињава податак да добар део грађана сматра тражиоце азила одговорне за многе пробелеме који се означавају кроз силовања, криминалне радње али и бахато и насилно понашање. Већина људи није знала да разликује тражиоце азила од других људи, али је значајан проценат (преко 40%) био тачно упознат са њима и то су углавном били грађани Лознице. Стога, а у складу са претходно изнетим многи грађани нису имали искуства у контакту са азилантима. У многим ситуацијама нису навођена лична искуства већ приче из тзв. „друге руке“ или приче „рекла казала“ (*Stav грађана општина Младеновац, Лајковац и Лозница према тражиоцима азила, 2012*). Интересантно је да су грађани Младеновца највише наводили да су имали негативна искуства са тражиоцима азила иако у њиховом месту нису постојали азилни центри. Та појава је била условљена негативном перцепцијом према овој групи људи. Ипак изванредан број је имао и позитивна искуства која су се огледала у „добром осећају“ у пружању помоћи али и саосећању са њима. Већински део сматра да Србија испуњава своју обавезу према тражиоцима азила и то сматра позитивним у контексту људских права. С друге стране значајан део (25%) сматра да Србија не би требала да посвећује превише пажње овом питању чинећи различите уступке у процесу добијања безвизног режима (*Stav грађана општина Младеновац, Лајковац и Лозница према тражиоцима азила, 2012*).

Табела 19. – Просечна оцена тврдњи изнетих ставова у вези са тражиоцима азила за општине Младеновац, Лајковац и Лозница

Тврдња	N	min	max	просек
Да могу, помогао бих тражиоцима азила на неки начин	1.168	1	5	3,73
Тражиоци азила су људи којима је потребна помоћ	1.167			3,71
Тражиоци азила добијају више новца него грађани Србије	787			3,59
Тражиоци азила не утичу на моје осећање безбедности	1.164			3,28
Моје место је добра локација да се удоме тражиоци азила	1.142			2,09
Моје место боље функционише са тражиоцима азила у њему	1.112			2,01

Извор: *Stav građana opština Mladenovac, Lajkovac i Loznica prema tražiocima azila, 2012.*

Очигледно је да у нашем друштву и даље постоји велика подељеност по питању ставова према овој изузетно осетљивој популацији. Охрабрује чињеница да све већи број људи има потребу да помогне тражиоцима схватајући да су у питању људи којима је потребна помоћ различитог карактера. Ипак са друге стране остаје изузетно висока оцена тврдње као што је „Тражиоци азила добијају више новца него грађани Србије“ или „Тражиоци азила не утичу на моје осећање безбедности“. То је одличан пример политичке манипулације јавним мњењем и сентиментима грађана према другима и другачијима, и то од стране истих оних елита које себе називају демократским, преовропским, социјалдемократима, али и о очигледно још снажно укореењеним етнонационалним предрасудама, па и ксенофобији о којима је раније било речи. Очигледно да је веома често на делу „дехуманизација других“, тј. оних који нису чланови наше или већинске групе (Bobić, 2013). Све то је и допринело да грађани ових општина сматрају да је боравак тражилаца азила на том простору проблем и да их увек треба дислоцирати на друга подручја. Условно су спремни да „помогну“ али само у случају „да их не виђају у своме дому (општини) које сматрају својом личном имовином“.

Поглед на питање реадмисије тражилаца азила

Значајан аспект боравка тражилаца азила у Србији али у свим другим земљама има процес реадмисије. Рeadмисија представља добровољан или присиљан повратак лица која неосновано бораве на територији неке државе у њихове земље порекла. Управо у највећем броју ситуација реч је о одбијеним тражиоцима азила, али има и другачијих случајева као што су ли-

ца којима је истекла виза. Република Србија је са Европском унијом 18.09.2007. године потписала “Споразума о реадмисији лица која незаконито бораве” на територији ЕУ (*Комесаријат за избеглице и миграције, 2014*). Њиме је регулисана област повратка и прихвата лица која се враћају по споразуму о реадмисији. У том правцу занимљив је податак да су мађарски хелсиншки комитет и тамошњи огранак УНХЦР-а издали саопштење да Србија не испуњава услове да буде сматрана тзв. „сигурном трећом земљом“ за боравак миграната, те се мађарској Влади препоручује да одустане од депортације миграната у Србију (*Стојућ–Митровић, 2013*).⁹ И поред тога што Србија има формиран азилни систем још од 2008. године тек у децембру 2012. године 3 особе су добиле азил тј. избеглички статус. Четврта особа је добила тај облик заштите у јулу 2013. године. У питању је веома мали број правоснажних решења имајући у виду да је поднето неколико хиљада захтева, а донето је 12 решења и то 10 позитивних (4 избегличка и 6 решења суспендијарне заштите) и 2 негативна (одбијена) захтева за азил. Највећи број осталих захтева за азил је обустављен у различитим фазама азилног поступка јер су мигрант напустили Србију тј. успели су да наставе пут ка земљама шенген зоне или им је пак изречена мера принудног удаљења из Републике Србије тј. били су депортовани (*Pravo na utočište u Republici Srbiji, 2012*). Азил се у суштини сматра неоснованим ако су разлози искључиво економске природе, док се са друге стране доминантно уважавају безбедносни разлози. Такође повећањем броја тражилаца азила повећава се и економски притисак на државу који се огледа кроз обезбеђивање смештаја и исхране током боравка у Србији али и рад на црно који је веома чест код миграната. На основу података прекршајних судова, након издржане затворске казне услед нелегалног преласка државне границе мигрантима се допушта да наставе свој пут ка земљама Западне Европе. Међутим у последње време полицијски службеници су почели да преузимају странце који су издржали затворску казну и упућују их до прихватилишта за странце (*Vuković, 2009*). Разлог за двоstrukе “аршине” јесте нејасна процедура али и страх од институција Европске уније и могућности укидања шенген зоне.

Законом о странцима Републике Србије (*Сл. гласник РС, бр. 97/08*) је предвиђено да је странац напустио Србију уласком у другу државу у коју му је улазак одобрен. Ипак постоје забележени случајеви депортације миграната-

⁹ Законом о азилу (*Сл. гласник РС, 109/07*) сигурна трећа држава је држава која се придржава међународних начела о заштити избеглица садржаних у „Конвенцији о статусу избеглица из 1951. године и „Протоколу о статусу избеглица“ из 1967. године у којој је тражилац азила боравио или кроз коју је пролазио и у којој је имао могућности подношења захтева за азил, а у којој не би био изложен прогону, мучењу, нељудском или понижавајућем поступку или враћању у државу у којој би његов живот, безбедност или слобода били угрожени

та из Србије у Македонију након издржане казне затвора. Стога Високи комесаријат за избеглице – УНХЦР страхује да су тражиоци азила у Србији у ризику од ланчане депортације у Македоније, а потом и у Грчку где им прети опасност од депортације у земљу порекла без разматрања њиховог захтева за азил (*Pravo na utočište u Republici Srbiji, 2012*). Због тога се предлаже подношење захтева за азил и издавање привременог идентификационог документа јер се само на тај начин смањује опасност од депортације.

Закључна разматрања

На основу свега наведеног може се закључити да је „азилантско питање“ велики терет за Србију. Упркос низу усвојених законских прописа из области миграција њихова примена још увек није на задовољавајућем нивоу. Из године у годину је повећаван број тражилаца азила што је условило много субјективних и објективних проблема. Прво, отежано је решавање питања смештаја, јер број тражилаца превазилази максималне капацитете азилних центара. Друго, посебан притисак трпе Заводи за васпитање деце и омладине јер нису у довољној мери инфраструктурно и кадровски опремљени за рад са малолетним страним лицима. Треће, присуство азиланата у многим насељима изазива „гнев“ грађана који је у основи условљен структуром локалних заједница и неприхватањем различитости. Четврто, перманентно расте број илегалних миграната и због различитих прекршаја остварују знатан број затворских дана у установама за извршење кривичних санкција представљајући велики економски проблем за државу. Коначно, неадекватна контрола државне границе доводи у питање безвизни режим са Европском унијом. Стога је неопходна дословна примена „Споразума о реадмисији“ са обе стране. Само на тај начин можемо избећи веће проблеме на међународном нивоу.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Azil.* (2008). Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
Azil u Srbiji. (2011). Beograd: Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila – APC/CZA.
Azilne priče. (2011). Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila – APC/CZA.
Azil u Srbiji. (2012). Beograd: Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila – APC/CZA.
Azilne priče. (2012). Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila – APC/CZA
Analiza – tražioci azila u Srbiji i srpski azilanti u Evropi. (2013). Beograd: Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila – APC/CZA.
Bobić, M. (2013). Imigracija u Srbiji: Stanje i perspektive, tolerancija i integracija. *Демографија, 10*, 99–115 .
Vuković, D. (2009). Readmisija i upravljanje migracijama. *Godišnjak – Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu*, 569–583 .
Deca pred zakonom – u međunarodnom tranzitu i kao tražiocci azila. (2013). Beograd: Grupa 484.

- Закон о кретању и боравку странаца*, Службени лист СФРЈ бр. 56/80, 53/85, 30/89, 26/90, 53/91 и Службени лист СРЈ бр. 16/93, 31/93, 41/93, 53/93, 24/94, 28/96, 68/02
- Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правној заштити малолетних лица*, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/05
- Закон о здравственој заштити*, Службени гласник Републике Србије, бр. 107/05, 72/09, 88/10, 99/10, 57/11, 119/12, 45/13
- Закон о азилу*, Службени гласник Републике Србије, бр. 109/07
- Закон о странцима*, Службени гласник Републике Србије, бр. 97/08
- Законом о заштити државне границе*, Сл.Гл. Републике Србије, бр. 97/08
- Закон о забрани дискриминације*, Службени гласник Републике Србије, бр. 22/09
- Закон о основама система образовања и васпитања*, Службени гласник Републике Србије, бр. 72/09, 52/11, 55/13).
- Закон о социјалној заштити*, Службени гласник Републике Србије, бр. 24/11
- Закон о управљању миграцијама*, Службени гласник Републике Србије, бр. 107/12
- Zaštita prava migranata u Republici Srbiji*. (2012). Beograd: Međunarodna organizacija za migracije IOM – Misija u Srbiji.
- Izazovi prisilnih migracija u Srbiji – drugi pogled na pitanja azila i readmisije – stanje ljudskih prava tražilaca azila i povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji*. (2013). Beograd: Grupa 484.
- Jelačić, M. i dr. (2011). *Maloletni tražioci azila u Srbiji: na ivici dostojanstva*. Beograd: Grupa 484.
- Кнежић, Б., Видановић, В. (2001). Проблеми азиланата у Србији. *Српска политичка мисао*, 4, 421-440.
- Комесеријат за избеглице и миграције (2014). Центри за азил у Републици Србији. Преузето са <http://www.kirs.gov.rs/>
- Комесеријат за избеглице и миграције (2014). Радмисија. Преузето са <http://www.kirs.gov.rs/>
- Митрић, В. и Мијатовић, В. (07. новембар 2011). Бања Ковиљача: Без наставе због азиланата. *Новости*. Преузето са <http://www.novosti.rs/>
- Митрић, В. (28. новембар 2011). Бања Ковиљача: Жандарми чувају децу. *Новости*. Преузето са <http://www.novosti.rs/>
- Nikolić–Ristanović, V. i dr. (2004). *Trgovina ljudima u Srbiji*. Beograd: Viktimološko društvo Srbije (VKS) i Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS).
- Nikolić–Ristanović, V. i Mijalković, S. (2009). *Trgovina muškarcima u Srbiji*. Beograd: Viktimološko društvo Srbije.
- Nikolić, M. i Bulatović, R. (27. novembar 2013). Obrenovac: Azilanti privremeno smešteni u hotel „Obrenovac“, ugašen požar u baraci. *Blic*. Preuzeto sa <http://www.blic.rs/>
- Nikolić, M. (27. februar 2013). Protest u Mladenovcu zbog azilanata. *Blic*. Preuzeto sa <http://www.blic.rs/>
- Породични закон*, Службени гласник Републике Србије, бр. 18/05, 72/11
- Pravo na utočište u Republici Srbiji*. (2012). Beograd: Beogradski centar za ljudska prava. Републички центар за социјалну заштиту. (2010). *Извештај о раду завода за васпитање деце и омладине*. Београд: Републички центар за социјалну заштиту.

- Републички центар за социјалну заштиту (2011). *Интегрални извештај о раду установа за смештај деце и младих*. Београд: Републички центар за социјалну заштиту.
- Републички центар за социјалну заштиту (2012). *Синтетизовани извештај о раду установа за смештај деце и младих*. Београд: Републички центар за социјалну заштиту.
- Републички завод за статистику (2014). Упоредни преглед броја становника 1948–2011. *У попис становништва, домаћинства и станова у 2011*. (књ. 20). Београд.
- Републички завод за статистику. (2012). Старост и пол. *У попис становништва, домаћинства и станова у 2011. години* (књига 2). Београд.
- Rujević, N. i Ilić, Z. (10. decembar 2013). Azilanti u Srbiji: Gdje je nestala ljudskost. *Deutsche Welle*. Retrieved from <http://www.dw.de/>
- Stav građana opština Mladenovac, Lajkovac i Loznica prema tražiocima azila*. (2012). Београд: Ninamedia Research.
- Стојић–Митровић, М. (2013). Стигматизација као последица илегализације одређених облика транснационалног кретања – дехуманизација тзв. илегалних миграната. *Гласник Етнографског института САНУ*, 61(2), 163–175 .
- Srbija na putu nade. (20. mart 2014). *Vreme*, str. 1–17
- UNHCR. (2014). Statistical Snapshot – Serbia. Retrieved from <http://www.unhcr.org/>
- UNHCR Srbija. (2014). Asylum seekers in Serbia. Retrieved from <http://www.unhcr.rs/>
- Управа за извршење кривичних санкција. (2014). Годишњи извештаји о раду управе за извршење кривичних санкција за период 2008–2012. година. Преузето са <http://www.uiks.mpravde.gov.rs/>

Stefan Denda

ASYLUM SEEKERS IN SERBIA – BETWEEN LAW AND REALITY

Summary

Based on all the above it can be concluded that „the asylum issue“ is a huge burden for Serbia. Despite a series of adopted legislations in the area of migration, their implementation is still not at a satisfactory level. From year to a year the number of asylum seekers was increased which resulted in many subjective and objective problems. First, it is difficult to solve the problem of accommodation, because the number of seekers exceeds the maximum capacity of asylum seekers centres. Second, Institutions for children and youth are suffering a special pressure because they are not sufficiently equipped with infrastructure and personnel for dealing with juvenile foreigners. Third, the presence of asylum seekers in many settlements cause „anger“ of citizens which is basically determined by the structure of the local community and rejection of diversity. Fourth, the number of illegal immigrants is increasing permanently and because of various violation acts they generate a significant number of prison days in institutions for execution of criminal sanctions, representing a major economic problem for the country. Finally, inadequate control of the state border brings into question visa free regime with European Union. Therefore, the literal implementation of “Readmission agreement“ is necessary on both sides. Only in this way can we avoid bigger problems at the international level.